

NÚMERO 19. PRIMAVERA - ESTIU 2020 PVP 9,00 € REVISTA DE PENSAMENT ASSOCIATIU I CULTURA POPULAR

CA NE MÀ S

#19

DOSSIER CENTRAL
**CULTURA
POPULAR.
TRADICIÓ I
MODERNITAT**

CANEMÀS

REVISTA DE
PENSAMENT ASSOCIATIU
I CULTURA POPULAR

NÚMERO 19 | PRIMAVERA - ESTIU 2020

L'Ens de l'Associacionisme Cultural Català és una iniciativa de la Federació de Grups Amateurs de Teatre de Catalunya, el Moviment Coral Català, la Confederació Sardanista de Catalunya, l'Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya, la Federació de Diables i Dimonis de Catalunya, la Federació Catalana de Societats Musicals, l'Agrupament d'Esbarts Dansaires, el Gran Orient de Catalunya, l'Agrupació del Bestiari Festiu i Popular de Catalunya, la Coordinadora de Trabucaires de Catalunya, la Federació Catalana de Pessebristes, l'Associació per a la Difusió del Folklore, la Fundació Paco Candel, la Coordinadora de Pastorets de Catalunya, la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, la Federació Catalana d'Entitats Catifaires, la Federació de Cultura Popular i Tradicional de Barcelona Vella i La Casa dels Entremesos, l'Associació Catalana de Puntaires, la Federació de Colles de Falcons de Catalunya, la Federació Catalana dels Tres Tombs, la Coordinadora de Balls de Diables Tradicionals de Catalunya, la Federació Catalana del Joc Tradicional, la Coordinadora d'Entitats del Poble Sec, la Federació de Pessebres Vivents de Catalunya i l'Agrupació de Penyes i Comissions Taurines de les Terres de l'Ebre. Entitats adherides: XarxAteneu, Casals de Joves de Catalunya i la Federació de Cors de Clavé Catalunya Nord.

Entitat acreditada per la UNESCO per a la Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial.

Consell de redacció Gemma Aguilera, Pere Baltà, Guillem Carreras, Oriol Cendra, Enric Cirici, Èric Jover, Joan Maluquer, Rosa Maria Provencio i Josep Santemasas

Edita Ens de l'Associacionisme Cultural Català. www.ens.cat

Correspondència Ens de l'Associacionisme Cultural Català
Carrer València 558, 6è 1a, 08026 Barcelona, el Barcelonès.

Tel. (34) 93 269 10 42, www.ens.cat, info@ens.cat

© Ens de l'Associacionisme Cultural Català

Disseny gràfic

Victor Riba

Correcció lingüística

Albert Lavila

Portada

Imatge de la cucafera de Barcelona

PVP 9,00 €

Suscripció 15,00 € (2 números)

Impressió Impremta Pagès

ISSN 2014-5519

Dipòsit legal B-4484-2012

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

**Diputació
Barcelona**

#DibaOberta

**Ajuntament
de Barcelona**

#19

**CULTURA
POPULAR.
TRADICIÓ I
MODERNITAT**

A la memòria de totes les víctimes de la COVID-19

#19

06 EDITORIAL

ARTICLES

08 **La campana, entre el simbolisme i la quotidianitat**

Jordi Sacasas

18 **Panorama del món muixeranguer**

Joan Bofarull, Kassim Carceller i Enric Sorribes

36 **La Base de dades de l'Associacionisme català contemporani**

Ramon Arnabat-Mata

48 **Projecte comunitari de construcció d'un Ecomuseu Urbà Gitano**

Talita Gabarre, Samuel Garcia i César Martínez

58 **Dossier Central: La cultura popular en la societat d'avui**

Ens de l'Associacionisme Cultural Català

60 **Els Tres Tombs. Origen i sentit en la societat d'avui**

66 **Les bandes: formació musical i arrelament**

72 **Catifes i enramades de Corpus: els orígens, l'evolució i l'art efímer**

78 **Gegants i bestiari festiu: art, llegenda i difusió**

84 **La festa en l'era del postcristianisme**

90 **La cultura popular als Països Catalans**

Guillem Carreras

102 **La república de la cultura, III Jornada Pensem #NacióXXI**

Guillem Carreras

L'ENTREVISTA

110 **Conversa amb Josep Fornés.**

Joan-Ramon Gordo i Joan Maluquer

116 **RESSENYES**

126 **ARTICULISTES**

130 **ÍNDEXS DELS NÚMEROS ANTERIORS**

EDITORIAL

En aquest editorial estem molt contents d'anunciar-vos que els articles del *Canemàs* properament estaran disponibles en dues noves plataformes digitals. Ens referim al iQuiosc.cat i al Portal de Revistes d'Accés Obert, gestionats per l'Associació de Publicacions Periòdiques en Català i el Consorci de Serveis Universitaris de Catalunya respectivament. Un pas endavant molt important en l'objectiu d'aconseguir que la revista arribi al conjunt de col·lectius de cultura popular i estudiosos interessats en el patrimoni cultural immaterial català.

Aquestes, a més, no són les úniques novetats que podem anunciar-vos. Si ja heu fullejat l'índex, us haureu fixat que aquest número ofereix un dossier central sobre el cicle de taules rodones «Cultura popular: Tradició i modernitat», organitzat l'any 2019 per l'ENS i l'Ateneu Barcelonès, on es va debatre sobre els Tres Tombs, les societats musicals, l'art catifaire, els gegants i el bestiar festiu, i el pessebrisme. Una proposta, la creació d'un dossier central com a eina per reflexionar amb major profunditat sobre una matèria, que es consolidarà en els números vinents del *Canemàs*. Uns canvis formals als quals s'ha d'afegir una profunda transformació en el disseny de la revista per tal de renovar-ne la imatge.

Uns progressos que haurien estat impensables sense la tasca d'en Joan Ramon Gordo, director del *Canemàs*

durant nou anys (2011-2020), a qui és just agrair la gran professionalitat que ha demostrar al servei de la revista.

ELS ARTICLES D'AQUEST VOLUM

El moviment associatiu sempre ha estat present. Mantenint el país dempeus, lluitant perquè ningú no quedi enrere. És bo recordar-ho en un moment com l'actual, marcat per la crisi sanitària i econòmica provocada per la COVID-19. L'article sobre la *Base de dades de l'Associacionisme català contemporani (1868-1980)* ens recorda que no és un fenomen nou. Ramon Arnabat ens explica els progressos d'aquest magnífic projecte, liderat per l'Institut Ramon Muntaner i el grup de recerca ISOCAC de la Universitat Rovira i Virgili.

L'Associació Carabutsí, ubicada al barri del Raval de Barcelona, treballa incansablement en la reivindicació del patrimoni de les comunitats gitanes que hi viuen. Una tasca que ha estat merescudament reconeguda amb el Premi Ciutat de Barcelona 2019 en la categoria de Cultura popular i comunitària. César Martínez, Talita Gabarre i Samuel Garcia ens expliquen l'activitat ordinària de l'entitat a «Projecte comunitari de construcció d'un Ecomuseu Urbà Gitano de Barcelona des d'una perspectiva de gènere (EMUGBA). La construcció social de la gitanitat. Visions des de fora i visions des de dins.»

La crònica de la III Jornada Pensem «La república de la cultura», organitzada el 8 de febrer, pot servir com a marc general per contextualitzar millor aquests estudis de cas i, tant o més important, plantejar-se quines polítiques culturals s'han d'implementar des de les administracions públiques. A la jornada, organitzada per la Fundació Congrés de Cultura Catalana, hi intervingueren Joan Manuel Tresserras, Agustí Alcoberro, Francesc Serés, Jaume Subirana, Xavier Antich, Carme Clusellas i Oriol Magrinyà.

El *Canemàs* que teniu a les vostres mans també concedeix un generós espai a la divulgació d'expressions o festes patrimonials. A «La cultura popular als Països Catalans», Xavier Orriols realitza una anàlisi molt interessant sobre els models festius presents a les terres de parla catalana i l'evolució que han tingut en les darreres dècades. En l'article d'Orriols (que recull les idees exposades per l'etnòleg en la conferència homònima, celebrada el 22 d'agost del 2019 en el marc de la Universitat Catalana d'Estiu) hi sobrevola la preocupació per mantenir i prestigiar les manifestacions folklòriques catalanes.

És molt recomanable, en aquest sentit, la lectura de l'article de Jordi Sacasas «La campana, entre el simbolisme i la quotidianitat». L'arxiver de la basílica de Santa Maria del Pi ens explica com han recuperat algunes manifestacions tradicionals durant els

darrers deu anys i, més concretament, la importància que el temple continuï remarcant el toc de campanes com a forma de comunicació secular.

També en l'àmbit patrimonial, la tria de temàtiques inclou una peça sobre el «Panorama del món muixeranquer», firmada per Enric Sorribes, Kassim Carceller i Joan Bofarull. L'article ens permet conèixer les diferents modalitats de muixeranques al País Valencià i la seva evolució històrica. A més, també s'hi exposa l'activitat desenvolupada per la Federació Coordinadora de Muixeranques, institució constituïda a principis del 2018 i que ja aixopluga vint-i-una entitats associades del País Valencià.

A finals del 2019 vam conèixer la jubilació del mestre, antropòleg i dinamitzador cultural Josep Fornés. Ha estat una figura clau en la promoció de la cultura popular i el patrimoni immaterial a la ciutat de Barcelona, tasca que ha desenvolupat durant els darrers quaranta anys en el doble vessant d'activista i gestor cultural. Hem volgut entrevistar-lo per conèixer la seva opinió, sempre crítica i punyent, sobre l'actual moment de l'associacionisme cultural.

Com és habitual en les edicions multitemàtiques del *Canemàs*, les darreres pàgines repassen les principals novetats bibliogràfiques sobre folklore publicades els últims mesos.